

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/polskie-panstwo-podziem/64266,Kolegium-warszawskiego-Kedywu.html>

ARTYKUŁ

„Kolegium” warszawskiego Kedywu

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: HUBERT KUBERSKI 20.03.2020

Rozkaz nr 84 z 24 stycznia 1943 r. „Uporządkowanie odcinka walki czynnej”, wydany przez generała Stefana Roweckiego „Grota” zainicjował podporządkowanie i scalenie Tajnej Organizacji Wojskowej (TOW) z Armią Krajową.

„W związku z rozkazem Kmdt S.[i] Z.[brojnych] w Kraju nr 74 i śladem rozkazu nr 84 o «uporządkowaniu odcinka walki czynnej» zarządzam wcielenie oddziałów TOW do szeregów S. Z. w Kr. 16 III 43 r. z przeznaczeniem w całości do Kedywu. TOW pracowała dotychczas na odcinku ZO według dyspozycji KG. Polecam K.[omendzie] Obsz.[aru] i K.[omendzie] Okr.[ęgu] podjąć bezzwłocznie zespoły i oddziały TOW, znajdujące się na terenie Okręgu. Zespoły wzgl.[ędnie] oddziały TOW pod swoimi dowódcami przydzielić zwracając jako oddz.[iały]dyspozycyjne Kedywu Obszaru wzgl. Okręgu z zachowaniem dodatkowej nazwy tradycyjnej TOW «Grabica»”.

Rozkaz nr 218/1 z 16 marca 1943 r.

Kierownictwo Dywersji w Warszawie

Na przełomie 1942/43 Kedyw OW AK dysponował w Warszawie czterema oddziałami bezpośrednio podlegającymi jego dowódcy – komendantowi Okręgu Warszawskiego AK płk sł. st. piech. Antoniemu Chruścielowi „Konarowi”, „Monterowi”. Były to:

**Antoni Chruściel ps. „Monter”
(1895-1960) - generał brygady
Wojska Polskiego, komendant
Okręgu Warszawa ZWZ, któremu
podlegały warszawskie oddziały
Kedywu**

- Oddział Dyspozycyjny por./kpt. sap. Józefa Pszennego „Chwackiego” (żołnierze Batalionu Saperów

Praskich, tzw. batalionu „Chwackiego”) sformowany do stycznia 1943.

- Oddział Dyspozycyjny por./kpt. sł. st. sap. Jerzego Skupieńskiego „Jotesa”, składający się z żołnierzy Warszawskiego Batalionu Saperów

- Oddział Kobięcych Patroli Minerskich por. dr med. Zofii Franio „Doktór”, powołany jeszcze w kwietniu 1940 podlegający bezpośrednio szefowi Wydziału Saperów KG ZWZ/AK mjr. Franciszkowi Niepokólczyckiemu „Teodorowi”, biorący udział w sabotażach i dywersjach Związku Odwetu KG;

- Oddział dywersyjno-bojowy wchodzący w skład tzw. grupy „Andrzeja”, ppor. dr. Józefa Rybickiego „Andrzeja”; po scaleniu TOW z AK trafił on do Kedywu OW AK. W skład tego ostatniego oddziału wchodziły podlegające bezpośrednio „Andrzejowi” trzy samodzielnie działające grupy dywersyjno-bojowe, zlokalizowane na Woli, na Żoliborzu i w Śródmieściu (wraz z Mokotowem i Czerniakowem). Łączny stan tych grup w okresie wcielenia do Kedywu OW wynosił około 90 ludzi.

**August Emil Fieldorf, ps. „Nil”
(1895-1953) - generał brygady
Wojska Polskiego, organizator i
dowódca Kedywu Armii Krajowej,
zastępca Komendanta Głównego
AK**

TOW w Armii Krajowej

Ale przed AK był TOW, o czym wspominał dr Rybicki:

„Organizacja TOW poczyniła krzepnąć. Mieliśmy oddziały sabotażowe wolskie, oddział bojowy «Stasinka», do tego przyłączył się wkrótce bojowy oddział «Żbika», oddział sabotażowy «Wiktora» [Wiktor Paszkowski], «Olka» [...] i oddział kolejowy kierowany przez «Apolinarego» i «Greka» [...] Po scaleniu organizacji podziemnych w jedną organizację wojskową AK oddziały TOW weszły wszystkie do odpowiednich grup Kedywu. Zostają wówczas zastępcą Komendanta Kedywu Okręgu Warszawa AK”.

W ten sposób Kedyw Okręgu Warszawskiego (OW) AK otrzymał wiosną 1943 r. oddział, utworzony z konspiratorów TOW pod dowództwem ppor. dr. Józefa Rybickiego. Zgodnie z powyższym rozkazem oddziały TOW Okręgu Warszawa-Miasto zostały podporządkowane jak zwarte zespoły pod dotychczasowym dowództwem, tworząc ekskluzywną część Oddziałów Dyspozycyjnych Kedywu Okręgu Warszawskiego AK. Dodatkowo zachowały one prawo używania dotychczasowej nazwy TOW w łączności wewnętrznej – czyli podobnie jak miało to miejsce z Grupami Szturmowymi i Narodową Organizacją Wojskową. W ten sposób grupy bojowe TOW tworzyły „samoistną małą organizację” – jak to określił Józef Rybicki, legendarny twórca tego fenomenu konspiracyjnego. Jednocześnie grupy TOW obok oddziałów saperskich ZO i Oddziałów Dywersji Bojowej stanowiły trzeci element Oddziałów Dyspozycyjnych Kedywu Okręgu Warszawskiego AK po konsolidacji podziemia niepodległościowego.

Już w drugiej połowie marca 1943 r. dowódca Okręgu Warszawa-Miasto TOW, ppor. czasu wojny dr filozofii Józef Rybicki ps. „Andrzej” skontaktował się z dowódcą Kedywu Okręgu Warszawskiego AK, mjr. sap. Jerzym Lewińskim ps. „Chuchro”. Ten pierwszy z polecenia Komendanta TOW, mjr. Jana Mazurkiewicza ps. „Sęp” zabiegał o jak najszybsze budżetowanie (od 1 kwietnia) przez Okręg Warszawa-Miasto swej macierzystej organizacji, przekazując listę osób pracowników etatowych Okręgu TOW: dowódcę, jego zastępcę, magazyniera, kierownika łączności i dwie łączniczki. Scalona z AK organizacja posiadała na szczeblu „centrali” i Okręgu w Warszawie: laboratoria, sprzęt szkoleniowy, których włączenie w skład Kedywu OW AK miało niewątpliwie wpływ na wzmocnienie jego struktury organizacyjnej. Wówczas doszło też do ujednoczenia zasięgów terenowych TOW z AK, co dokonano przed terminem wyznaczonym przez „Sępa,” czyli 1 sierpnia 1943 r.

**Józef Roman Rybicki, ps.
„Andrzej” (1901-1986) - oficer
Armii Krajowej i dowódca
warszawskiego okręgu Kedywu**

„W pierwszym okresie Kedyw OW [AK] był w tym czasie niejako zbrojnym ramieniem saperów” – pisał Józef Rybicki. Sytuacja taka była związana z „saperską” kadrą ZO. Dopiero jesienią 1943 r. (po aresztowaniu mjr „Chuchro”) doszło do zmian organizacyjnych w Sztapie Kedywu OW i jego Oddziałów Dyspozycyjnych, jako, że konspiratorzy TOW przeszli do Kedywu OW pod dowództwem ppor. Rybickiego, początkowo określanego od pseudonimu dowódcy jako „Grupa Andrzeja”.

Kedyw Okręgu Warszawskiego otrzymał wiosną 1943 r. oddział, utworzony z konspiratorów TOW pod dowództwem ppor. dr. Józefa Rybickiego. Oddziały TOW Okręgu Warszawa-Miasto zostały podporządkowane jako zwarte zespoły pod dotychczasowym dowództwem, tworząc ekskluzywną część Oddziałów Dyspozycyjnych Kedywu Okręgu Warszawskiego AK.

Zastępcą ppor. Rybickiego był pchor. (ppor.) dr Tadeusz Wiwatowski ps. „Olszyna”. Pierwszym lekarzem „grupy” był dr Andrzej Gluziński ps. „Ryży”, który zginął podczas akcji „Palmiry”. Zastąpił go dr Jerzy Kaczyński ps. „Bogdan”, który brał udział we wszystkich poważniejszych akcjach oddziału. Ponadto w grupie śródmiejskiej pojawił się lekarz Witold Piekarski ps. „Zbylut”.

Oddział miał nieco inną strukturę od pozostałych Oddziałów Dyspozycyjnych – nie posiadał zwartego charakteru z podziałem na sekcje i patrole, ale składał się z kilku zespołów bojowych, działających w pięciu warszawskich dzielnicach. „Grupa Andrzeja” była oddziałem powiązaniem w sposób luźny, w zasadzie tylko osobą dowódcy, przy czym grupował ludzi związanych ze sobą miejscem zamieszkania.

Na Woli

W środowisku robotniczym na Woli koncentrowała się jedna z najstarszych grup sabotażowo-dywersyjnych TOW, utworzona jeszcze w grudniu 1939 r. Organizację jej zainicjował Edward Hryniewicz, który wciągnął do Grupy „Wola” pierwszych konspiratorów: Adama Kafla ps. „Majewski”, Józefa Tomaszewskiego ps. „Klemens” i Aleksandra Kabańskiego ps. „Brzozowski”. W skład wolskiego zespołu weszli także Jan Dryła ps. „Tońko”, Leon Janus ps. „Bury” i Wacław Tkaczyk ps. „Olszewski”. Po aresztowaniu Hryniewicza dowódcą został oficer (NN) o pseudonimie „Cupełek”, po jego odwołaniu zastępowali go pchor. T. Wiwatowski i pchor. Zdzisław Zajdler ps. „Żbik”. Zmiany na stanowisku dowódczym były spowodowane brakiem osób posiadających doświadczenie wojskowe czy odpowiednie wykształcenie. Po rozbudowaniu zespołu przez „Żbika”, przekazał on „Wolę” swemu następcy (NN) o pseudonimie „Pik”, który dowodził do początków 1944 r. Zastępcą dowódcy, tzw. „grupowym” był przez cały okres okupacji sierż. Adam Kafel ps. „Majewski”. Grupa „Wola” w momencie scalenia z Kedywem liczyła 20-21 konspiratorów. Byli to żołnierze zaprawieni głównie w akcjach sabotażowych, ale wykonali także wiele mniejszych akcji bojowych, w tym likwidacji.

Na Żoliborzu

Tymczasem na Żoliborzu działał zespół dowodzony (od pierwszych miesięcy 1942 r.) przez ppor. Stanisława Sosabowskiego ps. „Stasinek”. Nie znamy dokładnej daty powstania grupy żoliborskiej, ale wiadomo, że ppor. „Stasinek” odszedł 1 stycznia 1942 r. z „Baszty”. Było to związane z propozycją „Andrzeja” zaangażowania w walkę zbrojną. Bazą dla nowo powstałego zespołu była grupa młodzieży żoliborskiej zaangażowana od początku okupacji w różne działania konspiracyjne. Wkrótce rozwijanie struktur żoliborskich doprowadziło do powstania dwóch żoliborskich grup TOW. Początkowo jedną z nich – grupę „Kazika” (Kazimierza Jakubowskiego) – tworzyli A. Wojciechowski ps. „Antek”, T. Janowski ps. „Mietek” i J. Bagiński ps. „Socha”. W grupie drugiej – „Lecha” (Lecha Zubrzyckiego) – znaleźli się W. Denkowski ps. „Kostek”, R. Dąbrowski ps. „Gustaw”, L. Kuberski ps. „Wicek” oraz S. Płotka ps. „Mikołaj”. Obie grupy liczyły po kilku żołnierzy, ale szybko przekroczyły liczebność dziesięciu i więcej ludzi. Co ciekawe „Stasinek” przechodząc z ZWZ do TOW nie zdawał sobie sprawy, że zmienia organizację – dr. J. Rybickiego znał sprzed wojny jako przyjaciela ojca.

Na Mokotowie

Zespół „Mokotów” z czasem rozszerzony o grupy na Czerniakowie i Śródmieściu powstał w połowie 1941 r. Jego dowódcą był (po „spaleniu” w Częstochowie i krótkim dowodzeniu na Woli) wspomniany już wyżej pchor. Zdzisław Zajdler ps. „Żbik”. Poza mieszkańcami Mokotowa, Czerniakowa i Śródmieścia do zespołu trafili także koledzy „Żbika” ze szkoły Wawelberga. Pod jego dowództwem grupy rozrosły się do kilkudziesięcioosobowego zespołu bojowego. Mokotowską grupą aż do swej śmierci w sierpniu 1943 r. kierował por. (kpt) rez. Jerzy Trószczyński ps. „Onufry”

Próba rekonstrukcji

Zrekonstruowanie tego epizodu konspiracyjnego było możliwe dzięki skonfrontowaniu powojennych relacji dr. Rybickiego i kilkunastu jego podwładnych. Dokładnej liczby żołnierzy, wchodzących od marca do października 1943 r. w skład grupy „Andrzeja”/ Kolegium „A”, zapewne już nie da się ustalić. Skąpa baza źródłowa uniemożliwia ściśle ustalenie liczby i kryptonimów oddziałów dyspozycyjnych Kedywu OW AK.

Scalona z AK organizacja posiadała na szczeblu „centrali” i Okręgu w Warszawie: laboratoria, sprzęt szkoleniowy, których włączenie w skład Kedywu OW AK miało niewątpliwie wpływ na wzmocnienie jego struktury organizacyjnej.

Miały być nie stosowane kryptonimy „Kolegium A” i „Kolegium B” – choć stosowane były wewnątrz oddziałów. Dokument z maja 1944 wspominał tylko o „Oddz. dysp. A” i „Oddz. dysp. B”, dowodzili nimi „Stasinek” i „Żbik”. Z literą „B” są już kłopoty. Był też por. „Kosa”, którego oddział był określany jako alarmowy. Wbrew źródłom wskazującym na drugiego z wymienionych wyżej oficerów, to właśnie ten trzeci okazał się dowódcą oddziału dyspozycyjnego „Kolegium B”. Zaś po awansowaniu „Andrzeja” to ppor T. Wiwatowski ps. „Olszyna” najprawdopodobniej został dowódcą „Kolegium A”, składającego się z zespołów „Stasinka”, „Żbika” i „Pika”/„Majewskiego”. Ponadto dr. Rybickiemu podlegała grupa egzekucyjna „Lasso” (po egzekucji dowódcy podporządkowana pchor. Janowi Potulickiemu ps. „Rafał” i zwana „Rafałkami”) oraz grupa Konfederacja Narodu (później w batalionie „Miotła”). Był też oddział dyspozycyjny „Skrytego”, działający w rejonach podwarszawskich. Jego specjalnością były dywersje kolejowe prowadzone z rejonu Wawer-Otwock.

Podporucznik Sosabowski był dowódcą niezwykle aktywnego bojowo zespołu żoliborskiego „oddziału dyspozycyjnego A”/ „Kolegium A”. Podobnie ppor Zajdler dowodził zespołem, składającym się z trzech grup „Kolegium A” – śródmiejskiej, czerniakowskiej i mokotowskiej. Oba te pododdziały były równorzędne, ale luźno ze sobą związane, koncentrując się przed niektórymi akcjami – faktycznie działały samodzielnie. Fenomen warszawskiego Kedywu opierał się na indywidualności bojowo-sabotażowej „Stasinka” i „Żbika” – mających wybitne osiągnięcia konspiracyjne – oraz podwładnych, zafascynowanych swymi dowódcami, dzięki unikalnemu *esprit de corps* oraz zaufaniu pokładanym w dowódcach znanych jeszcze od czasów TOW.

Dr Rybicki nie stosował terminologii wojskowej, „używając dowolnie nazwy: grupa, zespół, oddział. Taki stosunek do nazewnictwa wojskowego był konsekwencją faktu, że na czele Kedywu stali wówczas nie zawodowi wojskowi o utartych nawykach, a dywersanci myślący zupełnie innymi kategoriami.”

Dr Rybicki nie stosował terminologii wojskowej, dlatego w dokumentach sztabu Kedywu OW AK nie przywiązywał „żadnej wagi do określeń oznaczających podległe mu oddziały, używając dowolnie nazwy: grupa, zespół, oddział. Taki stosunek do nazewnictwa wojskowego był – jak stwierdził w swej informacji z 1970 r. – konsekwencją faktu, że na czele Kedywu stali wówczas nie zawodowi wojskowi o utartych nawykach, a dywersanci myślący zupełnie innymi kategoriami”. *Nota bene* ten sam fenomen wykorzystywało brytyjskie Kierownictwo Operacji Specjalnych (*Special Operations Executive* – SOE), ściągając do służby wybitnych naukowców nie ograniczając się bynajmniej do Oxbridge, chociaż to tu znajdował się główny rezerwuar sił intelektualnych.

**Żołnierze Zgrupowania AK
"Radosław" podczas Powstania
Warszawskiego, Śródmieście**

Członkowie Sztabu Kedywu w czasie powstania warszawskiego: od lewej Jan Mazurkiewicz „Radosław”, Wacław Chojna „Horodyński”, nieznany powstaniec i Stanisław Wierzyński „Klara” (fot. i opis za Wikipedią)

Zgodnie z odnalezioną charakterystyką bojową Kedywu OW AK –

„Grupa «Andrzeja» posiada raczej charakter ogólnej organizacji. Całość tej grupy rozpada się na dwa zasadnicze działy:

- 1) oddział bojowo-dywersyjny, podzielony na dwa plutony po 40 ludzi, a każdy z nich na patroli oraz
- 2) oddział sabotażowy który posiada sekcje: a) kolejową, b) sabotażu przemysłowego

Oddziały dywersji bojowej i sabotażowe działają zupełnie oddzielnie”.

Tak rozpoczynała się walka elitarnego oddziału warszawskiego Kedywu dowodzonego przez wspaniałego patriotę, dr. filozofii Józefa Rybickiego ps. „Andrzej”, który walczyć o Polskę zaczął w 1920 roku, a zdążył jeszcze założyć Komitet Obrony Robotników w roku 1976...

Tablica upamiętniająca żołnierzy Zgrupowania AK "Radosław", przy ul. Okopowej i ul. Mireckiego w Warszawie. W skład zgrupowania

wchodziły oddziały Kedywu

Komendy Głównej AK (fot.

Wikipedia/CC BY-SA 3.0/Zu)

COFNIJ SIĘ